

ĐURO BLAŽEKA

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Podružnica u Čakovcu

Ante Starčevića 55, HR-40000 Čakovec

djuro.blazeka@vus-ck.hr

UTJECAJ ŠTOKAVSKIH DOSELJENIKA NA ISTOČNI DIO MEĐIMURSKOGA DIJALEKTA

U radu se raspravlja o jezičnim osobinama govora Donje Dubrave i Kotoribe (istočni dio međimurskoga dijalekta) koje su najvjerojatnije nastale pod utjecajem štokavskih doseljenika. Taj se utjecaj ponajprije vidi po nekim leksemima karakterističnima za štokavske govore koji su kod najstarijih ispitanika potvrđeni samo u tom području međimurskoga dijalekta, ali i po nekim fonološkim, morfološkim i sintaktičkim osobinama. Jezične osobine za koje se u radu pretpostavlja da su nastale pod utjecajem štokavskih doseljenika autor pokušava podijeliti na starije (iz vremena kad je Međimurje za vrijeme turskih osvajanja bilo tranzitno područje kroz koje su ugroženi Hrvati bježali prema zapadnoj Ugarskoj) i novije (od devedesetih godina 20. stoljeća kad se zbog rata doselio popriličan broj doseljenika iz Bosne).

0. Uvod

Mjesni govori Kotoribe i Donje Dubrave imaju u međimurskom dijalektu najviše osobina za koje laici koji misle da nešto znaju o jeziku i dijalektologiji tvrde da su štokavske.

Takve ću osobine u ovom radu obrađivati u 2 dijela:

a) rasprava o jezičnim osobinama za koje možemo pretpostaviti da su nastale pod utjecajem štokavskih doseljenika iz vremena kad je Međimurje za vrijeme turskih osvajanja bilo tranzitno područje kroz koje su ugroženi Hrvati bježali prema zapadnoj Ugarskoj;

b) rasprava o jezičnim osobinama koje su rezultat suvremenih migracija uslijed posljednjega rata na prostorima bivše Jugoslavije.

Svaki primjer iz ovoga rada, ako se gleda pojedinačno, može biti predmet

rasprava radi li se uopće o utjecaju štokavskih doseljenika ili naprosto o izoglosti koja je stigla upravo do tih mjesta, no gledano u cjelini, malo je vjerojatno da bi se povećai broj takvih jezičnih osobina koncentrirao samo u tim mjestima, a u susjednim im uglavnom nema ni traga.

1. Jezične osobine za koje možemo pretpostaviti da su nastale pod utjecajem štokavskih doseljenika u Međimurje za vrijeme turskih osvajanja

1.1. Jezične osobine koje ću navesti u ovom odjeljku karakterističnije su za štokavsko negoli za kajkavsko narječje, a potvrđene su u Kotoribi i Donjoj Dubravi, najvećim ih dijelom nema u susjednim mjesnim govorima međimurskoga dijalekta (Donji Vidovec, Sveta Marija) i prekodravskim govorima (Đelekovec, Gola, Legrad), a uopće ih nema u preloškoj skupini govora koja je udaljena 15–20 kilometara od ispitanih mjesta. U nekim udaljenijim podravskim govorima neke se od navedenih osobina i mogu naći, no oni su previše udaljeni da bi se moglo govoriti o interferenciji između različitih mjesnih govora. Vrlo vjerojatan utjecaj štokavskih doseljenika na govore pomurskih Hrvata bit će tema posebnoga rada u kojemu će se raspravljati o odnosu govora te hrvatske manjine u Mađarskoj i njima vrlo bliskih govora koji su bili predmet istraživanja u ovom radu.

I neke objektivne povijesne činjenice opravdavaju pokušaje dokazivanja takvih utjecaja na te govore međimurskoga dijalekta, a ne smijemo zanemariti ni pseudoznanstvene predaje koje govore u prilog tome. Te su hipoteze i na tragu pučkih predaja da stanovništvo Donje Dubrave potječe od Bošnjaka, a i mađarski povjesničar Ferenz Gönczi 1895. spominje neke tragove zbog kojih misli da stanovništvo istočnoga kuta Međimurja potječe od štokavskih doseljenika. Gönczi čak kaže da su u jeziku sačuvani dokazi takva podrijetla, no ne navodi konkretne primjere za to (Gönczi 1995: 44). I Zvonimir Bartolić u javnim je nastupima gorljiv zastupnik teze o velikom utjecaju štokavaca na govore istočnoga Međimurja, no osim ponekih prezimena poput *Bijan* i prezimena (patronima) s umetkom *-ov-* i *-ev-* ne navodi druge jezične argumente u prilog toj tvrdnji.

Kakve su povijesne činjenice na temelju kojih su nastale takve predaje i mišljenja? Poraz nakon Mohačke bitke 1526. pokrenuo je prema zapadnoj Ugarskoj, Donjoj Austriji, Moravskoj i Slovačkoj do tada najveće mase Hrvata.

Istočno Međimurje bilo je tada posebno važno tranzitno područje jer su se na rijeci Muri nalazili brodovi između Legrada i Dubrave kojima su se prevozili

hrvatski bjegunci u zapadnu Ugarsku. Kada je riječ o ispredturskim seobama, Vjekoslav Klaić donosi nam i podatke o brodovima na rijeci Muri između Legrada i Dubrave za potrebe hrvatskih bjegunaca u zapadnu Ugarsku. "Dne 10. siječnja 1537. dopustio je kralj Ferdinand požunskom županu Ivanu Salaju od Kerečenja i međimurskom vlastelinu Gašparu Ernuštu od Čakovca da na rijeci Muri između Legrada i Dubrave uredi skelu (vadum) s dovoljno brodova na kojima bi se mogli prevoziti brojni bjegunci iz Slavonije, koji su se sa stokom i drugom prtljagom svojom zaklanjali u unutarne krajeve Kraljevine Ugarske. Kralj je to dopustio, jer je želio da bude više prijelaza preko Mure (ut plures pateant in fluvio Mura trajectus)." (Klaić 1981: 616). Većina migracijskih smjerova prolazila je kroz to područje i zbog toga jer nije bilo izvan dohvata velikih putova.

Zrinski su na granice Mure u drugoj polovici 16. st. naseljavali velik broj kmetova izbjeglih iz hrvatskih krajeva koji su ugroženi od Turaka, i to posebice iz zapadne Bosne o čemu npr. svjedoči u Donjoj Dubravi vrlo davno potvrđeno i u tom mjestu često prezime *Bijan* gdje je došlo do prijelaza *h* u *j*, karakterističnoga za govore Hrvata iz bihaćkoga kraja (Francić 2002: 66).

No, radikalne tvrdnje da su štokavski doseljenici čak i osnovali ta mjesta sasvim su sigurno pretjerane i nerealne jer bi jezik toga kraja u tom slučaju izgledao bitno drugačije. Danas bismo sigurno pisali o utjecaju kajkavskih govora na štokavske, a ne obrnuto.

1.2. Sada ću pokušati obuhvatiti osobine za koje se može pretpostaviti da su nastale pod utjecajem štokavskih doseljenika iz vremena turskih osvajanja. One su potvrđene kod najstarijih (više od 80 godina) i najpouzdanijih ispitanika i zbog toga s velikom sigurnošću možemo pretpostaviti da su u tim govorima postojale i prije suvremenih procesa koji danas djeluju na dijalekte. Jasno, one su potvrđene i kod mlađih ispitanika, no htio sam izbjeći sumnje da se radi o utjecaju školovanja ili dnevnih migracija.

a) Ikavizmi *dj'v'ojka*, *šj'nyk'oša*, *t'išiti* 'tješiti' i *d'iver* 'vrsta ribe' potvrđeni su samo u tim govorima međimurskoga dijalekta¹. Ovdje se ne može govoriti o samoglasniku *i* kao refleksu *jata* u nenaglašenoj poziciji, što je osobina govora međimurskoga dijalekta uz granicu sa Slovenijom (*biž'ati*, *sik'ira*). Kako je

¹ Zvonimir Bartolić smatra da su ti ikavizmi i osobine govora pomurskih Hrvata. No on to temelji na zapisima narodnih pjesama pomurskih Hrvata koje je napravio akademik Vinko Žganec: "U bitnim osobinama govor pomurskih Hrvata, u dijalekatskom pogledu, oslanja se na govor istočnoga Međimurja (Donja Dubrava) te legradske i koprivničke Zadravine. Zajedničke su im i neke leksičke specifičnosti kao postojanje ikavizama: *divojčica*, *sinokoša*, *tišiti* (tješiti)." (Bartolić 2006: 39; Žganec 1990). U svojim vrlo opsežnim istraživanjima govora pomurskih Hrvata na te ikavizme nisam naišao. Vjerojatno je Žganec te ikavizme napisao spontano pod utjecajem svojega rodnog mjesta Vratišince u kojem je u nenaglašenoj poziciji *jat* dao *i*.

pretpostavka da su Zrinski naseljavali dosta kmetova iz bihaćkoga područja, tj. područja štokavske ikavštine, podrijetlo tih ikavizama vrlo se vjerojatno može objasniti na taj način.

b) Samo su u tim govorima međimurskoga dijalekta potvrđeni okamenjeni prilozi prošli *r'ekšj* i *p'očemšj*. *R'ekšj* je modalni izraz za blago ograđivanje od tvrdnje, *ʃ'o sem*, *r'ekšj*, *b'il d'ober guspud'or*. Okamenjeni prilog prošli *p'očemšj* upotrebljava se kao prilog u značenju 'na početku': '*On je p'očemšj b'il d'ober prema ž'enj*. Postoji i poštapalica *r'ekju* (potvrđena i u nekim drugim područjima kajkavskoga narječja) što je okamenjeni aorist glagola *reći, no za razliku od modalnog izraza *r'ekšj* ovaj se modalni izraz upotrebljava gotovo u svakom kontekstu i nema konkretnoga značenja osim pomoći u govoru. O utjecaju štokavštine nepobitno nam govori i srednje *e* u tom glagolu jer se u konjugacijskoj paradigmi glagola *r'ečj* upotrebljavaju oblici s otvorenim *e*, a nikako ne sa zatvorenim (prez. *r'ečem*, imp. *r'ečj*, prid. rad. *r'ekel*, prid. trp. *reč'eny*).

c) Samo je za govor Kotoribe karakteristična upitna konstrukcija *j'e lji*. Poznato je da u većini kajkavskih govora nema čestice *li* u upitnim konstrukcijama pa je to vrlo vjerojatna posljedica štokavskoga utjecaja.

d) Za Donju Dubravu karakterističan je velik broj augmentativa, npr. *dekl'ina*, *dekl'etina*, *vud'ina*, *Štefina*, *Ivina*, *fuž'ina*. Činjenica je da je to osobina i nekih susjednih podravskih govora, no ti su govori poprilično udaljeni da bi djelovali na Donju Dubravu, a posebice zbog rijeke Drave koja nije omogućavala neku preveliku komunikaciju. Prije će biti da se i u jednom i u drugom slučaju radi o štokavskom utjecaju, a ne o utjecaju jednih kajkavskih govora na druge.

e) Vjerojatno se može govoriti i o utjecaju štokavskih doseljenika na vokalizam Donje Dubrave i Kotoribe. Naime, vokalizmi međimurskih govora, pa čak i onih susjednih, razlikuju se po različitim otvorenijim i zatvorenijim vokalskim fonemima *e*-tipa i *a*-tipa koji često ne odgovaraju zakonitostima koje bi se dale iščitati iz starijega stanja (npr. očekivalo bi se da se dugo *a* reflektira u otvoreno *o*, a kratko *a* u *a*). No u međimurskom dijalektu izuzetaka je od toga pravila jako mnogo jer na mnogim mjestima gdje bi trebalo biti otvoreno *o* stoji *a* i obrnuto. Čini mi se, međutim, da je takvih izuzetaka u Kotoribi i Donjoj Dubravi najmanje. Tako je npr. u cijelom međimurskom dijalektu *m'alj* i *m'ajka*, a samo je u Donjoj Dubravi i Kotoribi *m'olji* i *m'ojka*, što može biti rezultat utjecaja dosljednoga izgovora dugog *a* u tim riječima od strane štokavskih doseljenika u prošlosti. Utjecaj štokavskih doseljenika na vokalizam tih govora možemo vidjeti i kod *e*-samoglasnika. Staro bi se *e* i prednji nazal trebali reflektirati kao otvoreni *e*-samoglasnici i

tako je u većini međimurskoga dijalekta. Samo je u Donjoj Dubravi i Kotoribi mnogo riječi u kojima su se ti samoglasnici reflektirali kao *ɛ*. Tako je npr. u Prelogu *ž'ejən* a u D. Dubravi i Kotoribi *ž'ɛžən*, u Prelogu *n'ɛmrem* a u Donjoj Dubravi *n'ɛmrem*; u Prelogu *br'eha* a u Donjoj Dubravi *br'ɛẓ̌a*, u Prelogu *p'ɛm* (kontrakcija od *p'ojdem*) a u Donjoj Dubravi i Kotoribi *p'ɛm*. Negacija 'ne' u Prelogu je s otvorenim *e*-samoglasnikom (*n'ɛ znam*), a u Donjoj Dubravi i Kotoribi sa *ɛ* (*n'ɛ znam*).

f) U Kotoribi i Donjoj Dubravi nalazimo dosta leksika karakterističnoga za većinu štokavskih govora, a kojemu nema ni traga u drugim dijelovima međimurskoga dijalekta. Kod nekih takvih leksema imamo i primjere zanimljivih semantičkih adaptacija.

- *C'icvara* nije 'kuhano jelo od brašna, maslaca i sira' već 'vrsta slatkoga lijevanoga kolača od kukuruznoga brašna i vrhnja' što se u drugim dijelovima međimurskoga dijalekta naziva *zl'ievanka*.
- *Hajd'uk* je 'čuvar vinograda' a ne 'odmetnik od turske vlasti' ili 'odmetnik'. Radi se o vrlo zanimljivoj semantičkoj adaptaciji. Iako je teoretski taj hungarizam mogao doći i iz mađarskoga jezika, vjerojatnije je da je preuzet od štokavaca jer nije nigdje potvrđen u međimurskome dijalektu, pa čak ni kod pomurskih Hrvata gdje hungarizama ima podosta.
- *Masl'ok* je naziv za glupu osobu. Postoji i glagol *masl'očiti* 'raditi gluposti'. Riječ je vjerojatno nastala od nekoga nositelja prezimena *Maslak* koje vjerojatno potječe iz štokavskih krajeva, a etimologija mu je vjerojatno 'maslo'. Kao motivacija je mogla poslužiti i svijetla put njegova nositelja.
- Imenica *j'unak* s naglaskom na prvom slogu potvrđena je samo u tim govorima, a znači 'mladić'. U drugim govorima međimurskoga dijalekta postoji imenica *jyn'ok* (naglasak je na drugom slogu) i znači 'onaj koji se odlikuje hrabrošću i smjelošću'.
- Samo se u tim mjestima kukuruz *r'uñi* (*r'uñiti* 'skidati zrnje s okomka'), a u svim ostalim međimurskim govorima se *r'užži*.
- Supostoje oblici priloga 'ovder i 'ozderu. Oblik 'ovde nisam zabilježio ni u jednom govoru međimurskoga dijalekta gdje se svugdje drugdje upotrebljava oblik 'oj. Na posuđenicu iz štokavskoga se najvjerojatnije dodao navezak *-er*.
- Samo je u tim govorima potvrđen leksem *br'atija*, i to u značenju 'grupa sa sumnjivim namjerama'.
- Samo je u Kotoribi *s'ukña* 'jednodijelni ženski odjevni predmet koji

pokriva dio tijela od struka nadolje², a u svim ostalim međimurskim govorima *k'ikļa*.

- Samo je u tim mjestima zabilježena imenica *k'ustur* u značenju 'sklopivi nožić': *N'ucam k'ust'ura ka ub'i'ęlim ja'buky*.
- Samo je u Donjoj Dubravi potvrđena imenica *puj'ate*, i to u značenju 'staja'.
- Kod pridjeva *lag'oden* koji sam pronašao sam u tim govorima, a koji je najvjerojatnije fonološki adaptiran od štokavskoga modela *lagodan*, imamo zanimljiv primjer enantosemije². Taj pridjev ne znači "koji se odvija bez poteškoća" već "nekvalitetan" (*H'i'ti fkr'aj t'o lag'odnu kyr'uzu!*).

g) Ti su govori svojevrsni otok gdje se dosljedno čuvaju *ń* i *l*. Ni kod pomurskih Hrvata ni u susjednim koprivničkim govorima nema ni traga *l*. U Donjoj Dubravi i Kotoribi čak se i *l* dosljedno palatalizira ispred prednjih samoglasnika (*l'imun, jęlen*). Suglasnik se *ń* kod pomurskih Hrvata javlja samo sporadično, i to u susjednom Keresturu, a nekoliko kilometara dalje prema zapadu Međimurja počinje proces djelomične depalatalizacije.

Također su Donja Dubrava i Kotoriba posljednja mjesta prema zapadu gdje je palatalno *d'* dosljedno dalo *đ*, a dalje prema zapadu počinje dvojnost *đ/j* da bi prema zapadu Međimurja završilo isključivo na *j*.

U tim se mjestima upotrebljava samo pridjevska zamjenica *k'oji*, dok u drugim dijelovima međimurskoga dijalekta postoji dvojnost *št'erj / k'oji* (u gornjem poddijalektu *k'erj / k'oji*).

Samo u tim govorima donjeg i srednjeg poddijalekta međimurskoga dijalekta nema fakultativnoga gubljenja početnoga nenaglašenog *u*: *ub'ula* (prid. rad. ž.r. jd.), *ust'ajiti* 'ostaviti', *uč'ole* 'naočale' (takvu situaciju opet imamo u govorima gornjega poddijalekta neposredno uz slovensku granicu).

Vrlo važne jezične izoglose navedene u ovoj točki doista možda i nisu morale nastati pod utjecajem štokavskih doseljenika. No indikativan je njihov poveći broj i činjenica da su upravo Kotoriba i Donja Dubrava granična mjesta prema području gdje je njihova vrijednost različita od onih u većini govora štokavskoga narječja.

1.3. Ako svaku od ovih navedenih osobina gledamo pojedinačno, doista možemo tvrditi da nije morala nastati pod utjecajem štokavskih doseljenika, no ako ih gledamo zajedno i u relaciji prema drugim međimurskim govorima,

² "Das Phänomen, dass zwei diametral 'entgegengesetzt' Bedeutungen durch ein einziges Lexem ausgedrückt werden, nennt man *Enantiosemie* (έν 'darin', αντίος 'entgegengesetzt' und σήμα 'Zeichen')." (Bunčić 2000: 62).

moramo konstatirati da ih je popriličan broj u odnosu na druge međimurske govore i da postoji opravdanje da ih povežemo sa štokavskim utjecajem, a i povijesne činjenice i pučka predaja govore nam u prilog.

Rezultati ovog istraživanja ipak pokazuju da je riječ o međudijalektnoj interferenciji vrlo niske razine jer sve navedene jezične osobine nemaju težinu značajnijega djelovanja na sustav, što znači da je i djelovanje štokavskih doseljenika na kajkavske govore bilo vrlo malo. No u usporedbi s drugim međimurskim govorima ono je ipak vrlo vidljivo. Štokavskih doseljenika koji su trajno ostali sasvim sigurno nije bilo mnogo i brzo su se stopili s domaćim stanovništvom.

I profesorica Frančić u svojoj knjizi o međimurskim prezimenima smatra da »činjenica da je Međimurje unatoč svim tim zbivanjima, sačuvalo svoju autohtonost i homogenost navodi na pretpostavku da su se iz izbjegličkog vala tek pojedinci izdvajali i ostajali u Međimurju te da je, unatoč nesumnjivom iseljavanju, preostalo stanovništvo uspjelo sačuvati (i novim doseljenicima nametnuti) stare, od predaka naslijeđene, prepoznatljivo međimurske govore, nošnju, običaje, kulturu i sl. koji su nepobitni svjedoci (hrvatske) etničke pripadnosti stanovnika mursko-dravskoga međurječja... Nepostojanje direktne turske okupacije, odsutnost depopulacije i većih uništenja naselja, rubni smještaj Međimurja na obodu Panonske nizine prema Alpama, 'izvan dohvata velikih putova', rezultirali su, po mišljenju M. Gušić (1959: 20), time da je ono "ostalo zatvoreno u svom zbivanju".« (Frančić 2002: 97–98).

Nadam se da su jezične osobine koje sam naveo dokazale da su opravdane indicije o utjecaju štokavskih doseljenika u prošlosti na te mjesne govore.

2. Suvremene promjene u govoru Kotoribe nastale pod vjerojatnim utjecajem štokavskih doseljenika

2.1. U drugom dijelu rada ukratko ću se osvrnuti na promjene u jeziku dvaju srednjovječnih bračnih parova (koji odgovaraju svim kriterijima idealnog ispitanika koje zahtijeva znanstvena dijalektologija) koje su vjerojatno nastale posljednjih petnaestak godina. Ti bračni parovi žive u susjedstvu (jedni u neposrednom susjedstvu, a drugi u udaljenosti od nekoliko kuća) sa štokavskim doseljenicima iz Bosne s kojima svakodnevno komuniciraju. Ti ispitanici imaju oko 50 godina i uglavnom se bave poljoprivredom te nisu poslom vezani uz grad.

Odmah treba napomenuti da je tijekom domovinskoga rata dosta izbjeglica iz Bosne vrlo jeftino kupilo opustjela staračka domaćinstva kakvih je u Međimurju mnogo. Što je neko mjesto udaljenije od Čakovca, to su cijene tih

napuštenih domaćinstava manje. Takvih je doseljenika u Kotoribi i Donjoj Dubravi barem stotinjak. Međimurje je kao vrlo razvijena regija vrlo poželjna hrvatska destinacija za suvremene migracije, moglo bi se reći, poslije Zagreba možda i najpoželjnija. Zanimljivo je da je posljedica današnjih migracija gomilanje stanovništva u većim gradovima i industrijskim područjima, dok na drugoj strani sela i manji gradovi gube stanovništvo. Ovdje je iz različitih razloga situacija drugačija jer je došlo do priljeva stanovništva u manja mjesta. I Anđela Francić utvrđuje u svojim istraživanjima da je u kratko vrijeme došlo do unosa većega broja prezimena.³

Iako u ovom radu ne tvrdim da su za promjene u govorima ispitanika iz ovoga dijela rada najveći utjecaj imali upravo ti doseljenici, smatram da je njihov utjecaj uz druge utjecaje vrlo značajan jer za promjene u mjesnim govorima neposredna govorna komunikacija ima nemjerljivo veći utjecaj negoli mediji ili škola. Naime, riječ je o ljudima koji nisu u stalnom radnom odnosu i uglavnom vrijeme provode na svojem domaćinstvu i često komuniciraju sa susjedima.

2.2. Sada ću nabrojati najvažnije uočene jezične osobine koje ispitanike iz ovoga dijela rada razlikuju od idealnih ispitanika iz prvoga dijela ovoga rada.

a) Naglasak s pretposljednega sloga trosložnih i višesložnih glagola u infinitivu seli se prema početku riječi: potvrđeno je samo *'igrati se, str'eliti, p'ustiti, zav'ršiti*, a ne *igr'ati se, strel'iti se, pust'iti, zavrs'iti* kao kod starijih ispitanika.

b) Diftonzi *ei* i *ou* često se svode na monoftonge koji su bliski vokalima iz standardnoga jezika: *ei* > *e* (rjeđe 'e); *ou* > *o* (rjeđe 'o).

c) Otvoreno *o* na mjestu dugoga *a* u duljim riječima često prelazi u *a* (*napr'avila* prid. rad. ž. r. jd., *pysv'adila se, pum'agali* prid. rad. m. r. mn.) Taj se samoglasnik dosljedno čuva samo u kraćim frekventnijim riječima, npr. *j'o, t'o* 'tamo', *s'om* 'sam', *kut'oč*.

d) Palatalizacija *l* ispred prednjih samoglasnika i prelazak *l* u *l̥* ispred *u* nisu više tako dosljedni: *l'imun*, a ne *l'imun*, *l'iepu* a ne *l'iepu*, *l'uk* a ne *l'uk*. Posebice često izostaje palatalizacija *l* ispred prednjih *e*-samoglasnika ako se *l* nalazi ispred otvorenog 'e': *l'etva* 'tanka i uska daska', *pu'l'eti se, l'ežati, ku'l'eshin* 'bicikl (pej)'.³

e) Fonološku dubletu *er* od slogotvornoga *r* nisam zabilježio. Potvrdio sam

³ "Svjedoci smo ratom uzrokovanih kretanja stanovništva. Napuštena su stara ognjišta i počinje se živjeti u novoj sredini. Međimurje nije bilo ratom zahvaćeno, ali su u njemu našli privremeni smještaj mnogobrojni prognanici. Većina ih se vratila, a poneki su ostali. Neki su se naknadno doselili. U kratko vrijeme došlo je do unosa većeg broja novih prezimena." (Francić 2002: 131).

samo *krv'ovij*, *črl'enij*, *mrc'ina*, *drv'enij*, a ne *ker'ovij*, *čerl'enij*, *merc'ina*, *der'v'enij* što se najčešće može čuti kod starijih ispitanika.

f) O-samoglasnike koji su potekli od slogotvornoga *l* ispitanici gotovo uvijek zamjenjuju s *u*: *d'užen*, *s'unce*, *ž'uti*. Zanimljivo je da ta tendencija nije u tolikoj mjeri zamijećena kod o-samoglasnika koji su potekli od staroga stražnjega nazala (*r'oka*, *p'ot*, *g'oska*).

g) Nije zabilježena realizacija *e* kao reduciranoga glasa blizu poluglasa u poziciji kad se nenaglašeno *e* nađe u zadnjem slogu ispred *l* (*p'osel*, *p'ekel* 'pakao', *v'ogel*, *našel* prid. rad. m.r. jd. od *n'ojti*, *d'ebel*).

h) Nije potvrđeno protetsko *j* ispred o-samoglasnika koji ne potječu od stražnjeg nazala (*'oky*, *'osa*, *'otec*, *'os*). Kad sam prije desetak godina istraživao te govore, ta je jezična osobina bila dobro očuvana i kod mlađih ispitanika, no danas se izuzetno rijetko može potvrditi čak i kod najstarijih ispitanika.

i) U DLI množine imeničkih deklinacija ispitanici uglavnom prihvaćaju sinkretizam po uzoru na standard: *'Idem kr'avama d'atij j'esti*; *S kr'avama se b'ovij*; *L'udijma n'ist ne v'erjem*. Morfem *-aj* za L mn. nisam potvrdio. U pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji stariji se nastavci ipak bolje čuvaju: *Za n'amij je 'išel*; *Z v'amij se ne v'upa spum'inatij*; *D'ej jij p'iti!* Izuzetak je DL jd. osobne zamjenice *ona*: *D'ej juj p'iti*; *N'ikaj juj n'emrem ubj'asniti*.

j) U a-deklinaciji imenica srednjega roda prevladava upotreba nastavaka iz standardnoga jezika (*z ovih m'esta*, *pu pr'eljima*). Posebice se to odnosi na nastavak za L jd.: stari nastavak *-i* dosljedno se zamjenjuje nastavkom *-u* iz standarda (*V s'elij ga p'unu s'omih st'orih l'udij*; *Na m'estu st'oj!*).

k) Supin se sve češće izjednačuje s infinitivom: *'Idem gl'edatij telev'iziju*; *'Idem guv'oritij g'ospunu r'i'ejčij*; *'Idem p'itij v'iny*. Iako je u međimurskom dijalektu pravilo da supin imaju samo nesvršeni glagoli, u tim sam pozicijama zabilježio oblike bez *-ij* i kod svršenih glagola: *'Idem pogl'edat k'aj d'i'elaju*; *'Idem nahr'oritij sv'inje*. Možda se tu radi i o utjecaju krnjeg infinitiva kojeg ispitanici iz ovoga dijela rada svakodnevno čuju od susjeda štokavaca.

l) Vrlo je rijetko stavljanje enklitika na početak rečenice koja nije upitna. To se najčešće događa u ustaljenim izrazima (*Se r'azme!*) ili rečenicama gdje se jače želi istaknuti obavijesni dio: *Mu d'ej!* *Ih j'od obru p'oznam*.

m) Leksiku ispitanika bit će posvećen poseban rad. Oni sve manje upotrebljavaju stariji kajkavski leksik i u velikoj ga mjeri zamjenjuju ekvivalentima iz standardnoga jezika: *g'odijna* umjesto *l'etu*; *s'uknja* umjesto *k'iklja*; *k'ošula* umjesto *r'obača*; *k'iša* umjesto *d'i'ejšč*; *d'eda* umjesto *j'apica* ili *st'orij j'apa*; *b'aka* umjesto *m'amijca* ili *st'ora m'ama*; *l'utka* umjesto *b'oba*; *b'olest*

umjesto hungarizma *b'ętek*, no pridjev je *bet'ęžen*, a ne **b'olestan*⁴. Zanimljiva je uporabna opreka između *k'uća* i *h'iža*. Ako je ispitanik želio istaknuti materijalnu vrijednost upotrebljavao je imenicu *k'uća*: *Dv'ię k'uće si je napr'aj; K'uću je zak'ortal*. U neutralnijim iskazima upotrebljava se germanizam *h'iža*: *P'unų ga pr'oznih h'iži v Kutur'ibj. St'orj sų p'omrlj, a ml'odj sų d'išlj*. Mogućnost kombiniranja različitih izražajnih sredstava iz mjesnih govora s elementima standardnoga jezika pruža širok spektar ekspresivnih sredstava u komunikaciji.⁵

n) U cijelom međimurskom dijalektu kondicional se negira česticom *n'ęj* (*'Onj n'ęj d'ęlalj negų bj s'amų prjguv'orjalj!*). Kod ispitanika iz ovog rada on se negira česticom *n'ę* ispred aorista pomoćnoga glagola biti (*T'ię ml'odj d'ęlatj n'ę bj zn'alj, a ven'odjatj se bj!* 'Ti mladi ne bi znali raditi, a imati spolne odnose bi.').

o) Umjesto posvojnoga genitiva s prijedlogom *ųd* kod imenica je mnogo češće potvrđen posvojni pridjev (*ž'ęņina r'odbjna; s'osedyva h'iža*). Nešto je češće potvrđen posvojni genitiv s prijedlogom *ųd* kod osobnih zamjenica u jednini: *T'ų je p'oklųn ųd n'ęga; T'ų sų ųd n'e p'enezj*.

Promjena u odnosu na starije idealne ispitanike ima još mnogo, no nabrojao sam one najvažnije. Iako netko može i osporavati utjecaj suvremenih štokavskih doseljenika na promjene govora ispitanih starosjedilaca, ipak držim da je svakodnevna i neposredna komunikacija s govornicima drugoga narječja vrlo važan čimbenik u tim procesima, mnogo jači od bilo kojega drugog.

2.3. Treba istaknuti da je osim genetskolingvističkoga pristupa mjesnim govorima nužno potreban i sociolingvistički pristup koji zahtijeva drugačije metode negoli što ih zahtijeva klasična dijalektologija. Za istraživanje provedeno u ovom dijelu rada klasični upitnici nisu dovoljni već su potrebne i druge metode poput skrivenoga snimanja koje obavljaju suradnici⁶ koji su vrlo bliski ispitanicima, i to u situacijama opuštenosti. Svako je dijalektalno

⁴ Inače se u međimurskom dijalektu replike vezane uz model *beteg* dobro čuvaju zbog eufemističkog prizvuka spram leksema vezanih uz *b'olest*, pa čak i kod onih najmlađih: *b'ętek, bet'ęžen, betež'n'ica, betež'n'ik, betež'uwatj, zbet'ęžatj* (Blažeka 2006: 16).

⁵ »Govor je funkcionalan. Njime se može izraziti svaka objektivna stvarnost i svaki misaoni sadržaj. Način realizacije toga sadržaja može biti različit, a može varirati i u samom jednom govoru. Drugim riječima, u svakom govoru postoje potencijalne mogućnosti za izrazne inovacije. One se osobito ispoljavaju kad konvencionalne dijalekatske forme nisu više u stanju da adekvatno izraze nov jezični sadržaj. Zadatak je stilistike u dijalektologiji da ispituje sve takve "posebne slučajeve", sve stilističke upotrebe izraznih sredstava, da ih objašnjava i da im određuje stilističku vrijednost.« (Finka 1966: 11).

⁶ Najveći dio istraživanja u drugom dijelu ovoga rada koji se odnosi na snimanje napravili su moji studenti na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu – Podružnici u Čakovcu i na tome sam im neizmjerljivo zahvalan.

istraživanje nepotpuno ako se ne obrati pažnja na proučavanje stilskih svojstava i ekspresivnih varijanti, a kako je sve manje govornika koji bi govorili konzervativnim ("čistim") mjesnim govorom, nužna su istraživanja interferencije mjesnih govora i standardnoga jezika koja pruža velike mogućnosti kombiniranja različitih izražajnih sredstava iz dvaju (ili više) jezičnih sustava (poput *k'uča / h'iža* u ovom radu). Ako nas zanima suvremeno stanje hrvatskih organskih sustava, onda su nam nužna i dijalektološka istraživanja usmjerena i u tom pravcu.

Literatura

- BARTOLIĆ, ZVONIMIR 2006. *Sjevernohrvatske teme 8 – studija i građa: pučko pjesništvo pomurskih Hrvata*. Čakovec: Matica hrvatska.
- BLAŽEKA, ĐURO 2006. Hungarizmi u govoru Goričana. *Suvremena lingvistika* 32/1, Zagreb, 1–27.
- BLAŽEKA, ĐURO 2008. *Međimurski dijalekt (Hrvatski kajkavski govori Međimurja)*. Čakovec: Matica hrvatska.
- BLAŽEKA, ĐURO 2008. Međimurski interdijalekt. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33, Zagreb, 1–18.
- BUNČIĆ, DANIJEL 2001. *Das sprachwissenschaftliche Problem der innerlavischen "falschen Freunde" im Russischen*, URL: <http://www.uni-bonn.de/~dbuncic/fauxamis>, listopad 2001.
- FINKA, BOŽIDAR 1962. Stilistika u dijalektologiji. *Suvremena lingvistika* 1, Zagreb, 1–11.
- FRANČIĆ, ANĐELA 2002. *Međimurska prezimena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- GÖNCZI, FERENCZ 1995. *Međimurje: ljudi, vjerovanja, običaji* [prev. Ladislav Antauer]. Čakovec: Chak.
- GUŠIĆ, MARIJANA 1959. Osnovni problemi u etnografiji Međimurja. *Rad Kongresa jugoslavenskih etnografa u Varaždinu 1957.*, Zagreb, 19–25.
- KLAIĆ, VJEKOSLAV 1981. *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- KOLARIĆ, JURAJ 1992. *Povijest Kotoribe: u povodu 200. obljetnice utemeljenja župe (1789)*. Kotoriba: Župni ured.
- LONČARIĆ, MIJO 1985. Govor Donje Dubrave i okolice. *Kaj* 5–6, Zagreb, 39–50.
- ZVONAR, IVO 2002. Osnove sintakse donjomeđimurskih govora I. *Učitelj (godišnjak VUŠ-a u Čakovcu)*, Čakovec, 49–68.
- ŽGANEC, VINKO 1990. *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, Knjiga I. i II.* Zagreb: Zavod za istraživanje folklor.

The Influence of Štokavian Settlers on the Eastern Part of the Međimurje Dialect

Summary

This article discusses those linguistic features of the subdialect of Donja Dubrava and Kotoriba (the eastern part of the Međimurje dialect) which are most probably the result of the influence exercised by Štokavian settlers. This influence can primarily be seen in some lexemes characteristic of Štokavian speech and confirmed among the oldest informants only in this part of the Međimurje dialect. The influence is also evident in some phonological, morphological, and syntactic features. Within the linguistic features that are presumed to have appeared due to the influence of Štokavian settlers, a distinction is made between older ones (those from the time of Turkish conquests, when the most immediately affected Croatian population passed through this region on their way to western Hungary) and more recent ones (since the 1990s, when because of the war a considerable number of new Štokavian settlers arrived from Bosnia).

Ključne riječi: međimurski dijalekt, govor Donje Dubrave i Kotoribe, štokavski doseljenici

Key words: Međimurje dialect, subdialect of Donja Dubrava and Kotoriba, Štokavian settlers